

REPUBLICA MOLDOVA LA 25 DE ANI: EFORTURI DE RECUNOAȘTERE INTERNĂȚIONALĂ A INDEPENDENȚEI DE STAT

Doctor habilitat în științe politice **Victor JUC**
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

REPUBLIC OF MOLDOVA AT THE 25 YEARS: EFFORTS FOR INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE STATE INDEPENDENCE

Summary. The article is devoted to analysis of political and legal framework of becoming sovereignty and independence of the Republic of Moldova through international recognition and affirmation. Finally take some evaluations of the period of 25 years of activity of the Republic of Moldova on the coordinates of bilateral and multilateral cooperation of the foreign policy. The final conclusion is that the Republic Moldova is facing again geopolitical alternative, but actually it does not exist.

Keywords: sovereignty, independence, foreign policy, cooperation, international recognition, neutrality, European integration.

Rezumat. Articolul este consacrat analizei de conținut a cadrului politico-juridic de devenire a suveranității și independenței de stat a Republicii Moldova prin recunoașterea și afirmarea internațională. În final, se întreprind unele evaluări ale perioadei de 25 de ani de activitate a Republicii Moldova pe filiera de politică externă pe coordonatele de cooperare bilaterală și multilaterală. În concluzie, se constată că Republica Moldova din nou se află în fața alternativei geopolitice, dar care de fapt nu există.

Cuvinte-cheie: suveranitate, independență, politică externă, cooperare, recunoaștere internațională, neutralitate, integrare europeană.

Dezintegrarea Uniunii Sovietice s-a produs sub incidența multiplelor aspecte și forme de schimbare, unele rezumându-se la discrepanțe între obiectivele declarate și situația reală. Republicile unionale, de exemplu, și-au decretat suveranitatea, dar nu dispuneau de autonomie suficientă pentru a valorifica obiectivele trasate și a exercita prerogativele de putere revendicate. Prin Declarația cu privire la suveranitate din 23 iunie 1990, RSS Moldova (până la 5 iunie 1990 – RSS Moldovenească, din 23 mai 1991 – Republica Moldova) se proclama drept stat suveran, unitar și indivizibil, în care sursa suveranității aparține popoului, iar exercitarea ei devine prerogativa structurii reprezentative supreme a puterii de stat a republicii, pe al cărui întreg teritoriu prioritatea aparținea Constituției și legilor RSS Moldova, în timp ce documentele unionale puteau fi puse în aplicare numai în urma ratificării lor de forul legislativ suprem republican. Printre celelalte prevederi importante vom nota una, pe care o considerăm esențială în contextul abordat de idei: se stabilea că RSS Moldova putea fi parte în uniuni de state, delegându-le benevol sau retrăgându-le unele dintre prerogative [1, p. 488-489] și, prin urmare, declarația se referea la drepturile suverane în cadrul comunității unionale de state, deși se angaja să respecte Statutul ONU și exprima „adeziunea față de

principiile și normele dreptului internațional unanim recunoscute”.

Declarația suveranității constituie doar un pas inițial, care însă nu este suficient pentru afirmarea unui stat independent. Suveranitatea se realizează atât în plan intern, cât și extern, iar dacă statul nu este independent, în interior pot fi prezente instituții care exercită puterea. Acestea, potrivit opiniei lui Ja. Karpinski, sunt mandatate și autorizate din exterior, supunându-se limitelor și domeniilor permise din afară [2, p. 24]. Republica Sovietică Socialistă Moldova s-a declarat subiect egal în drepturi în relațiile și tratatele internaționale, însă raporturile cu lumea exterioară nu se produceau în mod direct, ci prin intermediul centrului sovietic de la Moscova care acționa ca un filtru și îi selecta contactele externe, chiar dacă până la proclamarea independenței autoritățile republicane au avut posibilitate să participe la unele întruniri oficiale, în special cu factori superiori de decizie din România.

Realizarea suveranității interne se dovedește a fi imposibilă în condițiile lipsei suveranității externe, aceasta din urmă fiind un mecanism important pentru poziționarea statului pe arena mondială, chiar dacă practic nu este în măsură să-i garanteze integritatea teritorială și să-i asigure existența. Luând ca bază aserțiunea dată, considerăm necesar de a nota că în pe-

rioada care s-a scurs de la decretarea suveranității până la autodizolvarea Uniunii Sovietice, atestăm diferențe la capitolul grad mai înalt sau mai redus de autonomie în realizarea activităților de politică internă și de politică externă. În primul caz, cursul general al reformelor se afla într-o măsură mai mare sau mai mică în concordanță cu linia strategică magistrală a centrului federal și cu procesele similare care se desfășurau cu diferită intensitate în alte republici unionale. În cel de-al doilea caz, chiar și după proclamarea independenței, afirmarea internațională s-a produs cu mari dificultăți, dat fiind că majoritatea țărilor occidentale remarcă indispensabilitatea „clarificării relațiilor” cu autoritățile centrale și delimitarea funcțiilor mutual recunoscute [3, p. 26-28]. Trebuie de precizat că România și Georgia s-au dovedit a fi primele state care au recunoscut independența Republicii Moldova chiar în ziua proclamării, pe când Ucraina și Rusia au procedat în mod similar mai târziu, la mijlocul lunii decembrie a anului 1991.

Pe plan intern, în conformitate cu Declarația de Independență, „instituționalizarea structurilor puterii a fost îndreptată spre demararea proceselor de edificare a statului de drept și a societății democratice”, urmărindu-se asigurarea și garantarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului și funcționarea numai a „legislației adoptate de instituțiile puterii de stat legal constituite ale Republicii Moldova”. Alt obiectiv important constă în crearea economiei de piață, tratată ca trăsătură definitorie a democrației, rolul determinant fiind rezervat „relațiilor politice de caracter economic stabilite în baza intereselor comune și reciproce avantajoase” [4, p. 60-62].

Declarația de Independență reprezintă, prin conținut și esență, un act de o încărcătură și o valoare istorică deosebită, prin intermediul căruia s-au trasat obiectivele strategice de politică internă și de politică externă care urmau să fie implementate în scopul edificării statului suveran, independent și democratic. Obiectivele strategice de politică externă includ trei blocuri de acțiuni:

a) delimitarea de Uniunea Sovietică și stabilirea relațiilor bilaterale pe orizontală, solicitându-se insistent de a înceta starea ilegală de ocupație și retragerea neîntârziată a forțelor armate sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova, considerându-se că numai prin respectarea acestor condiții este posibilă edificarea statului suveran, independent și indivizibil;

b) obținerea recunoașterii internaționale și stabilirea relațiilor diplomatice în baza normelor de drept internațional și a practicilor existente în materie mai ales cu țările europene, dar și cu alte state din lume, aceste acțiuni fiind urmate de identificarea unor domenii de interes comun;

c) admiterea în calitate de membru cu drepturi depline în structurile internaționale și participarea la procesele de cooperare prin organizații și instituții internaționale, făcând uz de mecanismele diplomației multilaterale; în calitate de priorități strategice au fost declarate Organizația Națiunilor Unite cu agențiile sale specializate și Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, inclusiv aderarea la Actul Final de la Helsinki din 1 august 1975 și la Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21 noiembrie 1990.

Declarația de Independență reflectă procesele de democratizare inițiate în Europa la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990 ai secolului al XX-lea. Documentul este redactat în spiritul optimismului istoric, dat fiind că independența este concepută, prezentată și tratată ca un act de justiție și remediere a unor nedreptăți săvârșite la adresa poporului Republicii Moldova. Este de subliniat că după adoptarea Declarației din 27 august 1991, autoritățile naționale ale puterii de stat au amplificat și au dinamizat procesele de instituționalizare a acțiunilor de afirmare și consolidare internațională a Republicii Moldova prin promovarea unei politici externe de sine stătătoare, obiectivele strategice constând în obținerea calității de subiect al dreptului internațional, stabilirea relațiilor diplomatice cu alte state și angajarea în activitățile de cooperare bilaterală și multilaterală. Republica Moldova și-a asumat responsabilitatea să respecte plener prevederile lor statutare și, implicit, s-a angajat să manifeste disponibilitatea de a înstrăina benevol o parte din prerogativele sale suverane, obiectivul major urmărit fiind asigurarea recunoașterii și consacării internaționale, edificarea statului de drept și a societății democratice, crearea economiei funcționale de piață și a statului social.

Vom preciza că una dintre particularitățile esențiale ale Republicii Moldova stă în faptul că prin Constituție aceasta nu este proclamată stat național, articolul 1 conținând calificativele „suveran”, „independent”, „unitar” și „indivizibil”, chiar dacă în articolul 2 se regăsește sintagma „suveranitate națională” care „aparține și este exercitată de popor”. Însă această calitate marchează actul bidimensional de delegare și îndeplinire a atribuțiilor între popor și stat.

Notăm că proclamând suveranitatea de stat și delegând-o spre exercitare poporului, Republica Moldova urma în regim de urgență s-o consolideze și s-o extindă pe întregul său teritoriu. Însă realizarea ultimului obiectiv rămâne o sarcină de valorificat și se înscrie în contextul eforturilor de soluționare a conflictului din raioanele de est. O națiune moldovenească nu putea să se formeze în condițiile absenței statului național suveran și independent, dar și a par-

ticularităților complexe ale „spațiului istoric și etnic al devenirii sale naționale”. Statele, susține E. Hobsbawm, nu apar datorită națiunilor, ci invers [5, p. 12]. Or, potrivit asumției lui B. Buzan, pot fi identificate „patru modele de legături posibile de tip națiuni-state”: în condițiile *națiunii-stat* primară, cum ar fi în cazul Ungariei sau Japoniei, națiunea precedă statul și deține rolul determinant în apariția lui; în *statul-națiune*, cum ar fi Statele Unite ale Americii, Australia și mai multe țări latino-americane, rolul instrumental în formarea națiunii revine statului; *națiunea-stat parțială*, exemplificată prin națiunile coreeană, chineză, greacă, dar și cea germană în condițiile războiului rece, presupune că națiunea este împărțită între două sau mai multe state și populația fiecăruia constă în mare măsură din poporul aceluia stat; ultimul model se referă la *statul multinațional*, care cuprinde două sau mai multe națiuni aflate aproape complet în interiorul hotarelor sale [6, p. 82-85].

Considerăm că se dovedește a fi justificată pe deplin sintagma „poporul Republicii Moldova”, existând, în termenii lui L. Morgan, un popor prenațional, altă versiune dovedindu-se a fi națiunea-stat parțială, dar cu unele particularități, aplicând tipologia lui B. Buzan. Precizăm punctual că problema identitară continuă să bulverseze și să marcheze societatea, rămânând generator de conflicte și provocând numeroase luări de poziție, deseori controversate, iar coeziunea socială ar putea fi asigurată prin elaborarea unui program complex și fezabil, cu participarea statului și a societății civile, de educație civică în spiritul patriotismului, concilierii, toleranței și incluziunii.

În opinia noastră, indispensabilitatea și oportunitățile fortificării suveranității de stat, mai ales la începutul anilor 1990 ai secolului al XX-lea, pe de o parte, iar pe de alta, necesitatea și predispozițiile înstrăinării continue a unor prerogative suverane către structurile internaționale nu alcătuiesc, prin caracterul lor, procese contradictorii, ci se înscriu în contextul general de transformări marcate de încheierea războiului rece și reflectă unele realități globale provenite din formarea mai multor state suverane și independente în urma dezintegrării sistemului „socialismului real”. Aceste opțiuni și stări de spirit reprezintă rezultatul voinței popoarelor de a fructifica posibilitățile oferite de mecanismele cooperării multilaterale, fiind evidente diferențele în raport cu procesele similare desfășurate în Europa de Vest timp de câteva secole, când a avut loc formarea statelor naționale suverane, deoarece cooperarea multilaterală a fost asigurată pe orizontală, prin alianțe care practic nu presupuneau cedări de suveranitate.

Republica Moldova este o parte integrantă a acestor procese edificatorii pentru sfârșitul secolului al XX-lea –

începutul secolului al XXI-lea, prin proclamarea suveranității și independenței de stat s-a angajat să se afirme și să se consolideze atât în interior, cât și în exterior prin formularea și realizarea intereselor sale naționale [7, p. 57-58]. Decretarea suveranității și independenței a fost asociată cu un act istoric reparatoriu și cu așteptări enorme de libertate, proprietate și dezvoltare, stări de spirit care au cuprins cea mai mare parte a arealului socialist devenit postsocialist. Nu este deloc întâmplător că prin Hotărârea din 5 decembrie 2013 privind interpretarea articolului 13 alin.(1) din Constituție, Curtea Constituțională a acordat primordialitate Declarației de Independență față de Constituție [8].

După proclamarea independenței, Republica Moldova s-a antrenat într-un proces de căutare a identității sale, situație care și-a găsit expresie în identificarea priorităților strategice de politică externă și în determinarea poziției geopolitice. Concepția politicii externe a Republicii Moldova a legiferat o politică externă multivectorială, însă direcția prioritară a fost declarată cea estică, în sens de CSI. Acest document, în accepția noastră, supraevaluează situația geopolitică a Republicii Moldova, considerând-o ca fiind favorabilă pentru a fi „nod de legătură” dintre Occident și Orient. Însă prevederea enunțată nici pe departe n-a fost realizată, dat fiind că Republica Moldova și-a exagerat potențialul și practic n-a sesizat transformările cardinale care se produceau pe arena mondială, inclusiv în arealul european. Vom sublinia că prezența alternativei geopolitice privind prioritatea proceselor integraționiste nu s-a dovedit a fi un beneficiu, o oportunitate de valorificat pentru Republica Moldova, ci din contra, un obstacol care a tergiversat dezvoltarea și modernizarea.

Declarația de Independență circumscrie geopolitic Republica Moldova în spațiul central-european, atribuind un rol important relațiilor cu statele din această subregiune care însă au manifestat interese ce nu se înscriau în spațiul Comunității Statelor Independente, una din cauze fiind trecutul socialist. La rândul ei, Uniunea Europeană a tratat Republica Moldova ca pe un segment al zonei de interes geopolitic al Federației Ruse, tentativele de „evadare” din limitele lui conceptuale și geopolitice prin acceptarea în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est nu s-au soldat cu succese durabile, fiind „reîntoarsă” în arealul est-european prin Politica Europeană de Vecinătate, altfel spus Planul de Acțiuni și Parteneriatul Estic, deși ultimul program datorită Acordului de Asociere permite asocierea politică și integrarea economică.

Situația incertă în definirea statutului său geopolitic nu s-a dovedit a fi o oportunitate benefică de valorificat, soldându-se cu precarități și incertitudine în realizarea priorităților de politică internă și de politică ex-

ternă. Adoptarea Declarației de Independență a oferit posibilități și perspective pentru angajarea și dezvoltarea unor relații multidimensionale cu alți actori internaționali, întrucât pentru străinătate, mai ales pentru lumea liberă, Republica Moldova, potrivit opiniei lui Gh. Cojocaru, rămânea o adevărată *terra incognita*. Urmărind să valorifice oportunitățile apărute, aceasta a depus eforturi susținute în vederea recunoașterii internaționale a independenței, obiectiv strategic care a solicitat întreprinderea mai multor acțiuni.

La 26 august 1991, Guvernul de la Chișinău a recunoscut independența de stat a Estoniei, Letoniei și a Georgiei. O zi mai târziu, la 27 august 1991, independența Republicii Moldova, după cum am subliniat mai sus, a fost recunoscută de România și Georgia. În Declarația Guvernului României este stipulat că „proclamarea unui stat românesc pe teritoriile anexate cu forța în urma înțelegerilor secrete stabilite prin Pactul Molotov-Ribbentrop reprezintă un pas decisiv spre înlăturarea pașnică a consecințelor sale nefaste, îndreptate împotriva drepturilor și intereselor popoului român.” Recunoscând în fapt independența noului stat, Guvernul României își declara disponibilitatea să procedeze neîntârziat „la stabilirea de relații diplomatice, să acorde sprijinul necesar autorităților Republicii Moldova pentru consolidarea independenței și să acționeze pentru dezvoltarea raporturilor de colaborare frățească dintre românii de pe cele două maluri ale Prutului.” [3, p. 23] Prin aceste și alte acțiuni, Republica Moldova gradual s-a inclus în circuitul internațional, recunoașterea independenței sale solicitând eforturi în plan intern și extern, obiectivele trasate fiind obținerea consacrării internaționale și delimitarea de centrul unional.

Cât despre relațiile cu alte state din arealul sovietic, în special cu Ucraina și cu Federația Rusă, vom menționa că acestea nu se grăbeau să recunoască independența Republicii Moldova. Raporturile dintre ele au fost practic oficializate numai după denunțarea Tratatului Unional la Belovejskaia Pușcia și a scrutinelui prezidențial din Republica Moldova din 8 decembrie 1991. Astfel, Federația Rusă comunica prin Declarația prezidențială din 18 decembrie 1991 că este decisă „să stabilească și să dezvolte relații interstatale cu Moldova în baza unui tratat bilateral atotcuprinzător, cu respectarea angajamentelor ce rezultă din principiile unanim recunoscute și normele de drept internațional”, exprimându-se speranța că „Rusia și Moldova, ca state independente, vor putea menține și intensifica, în condițiile istorice noi, vechile tradiții de colaborare frățească și înțelegere reciprocă” și menționându-se cu satisfacție că „oficialitățile Mol-

dovei au adoptat o poziție favorabilă față de Acordul privind crearea Comunității Statelor Independente” [9, p. 229]. Independența Republicii Moldova este recunoscută de Ucraina două zile mai târziu după Federația Rusă, la 20 decembrie 1991, în spiritul egalității în drepturi, suveranității și neamestecului în afacerile interne, integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor de stat, asigurării și protecției drepturilor omului și minorităților etnice [3, p. 23, 40].

La 21 decembrie 1991, Președintele M. Snegur a semnat, la Alma-Ata, Protocolul de aderare a Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente, dar cu precizarea că participă numai la cooperarea economică. Acordul (Convenția) privind constituirea Comunității Statelor Independente, semnat de către președinții Federației Ruse, Ucrainei și Bielorusiei la 8 decembrie 1991, precum și Statutul Comunității Statelor Independente, adoptat la 22 ianuarie 1993 de către Consiliul șefilor de state de la Minsk, au fost ratificate, cu anumite rezerve, de Parlamentul Republicii Moldova în aprilie 1994 [10, p. 111], legiferându-se cadrul politico-juridic de încadrare în activitățile acestei structuri de nivel subregional și cu caracter devenit gradual polivalent.

Republica Moldova din start a anunțat participare limitată și condiționată. Cum însă se număra printre membrii fondatori, a urmărit mai multe obiective strategice: convingerea că recunoașterea internațională va fi obținută mai ușor „la pachet”, incluzând alte state postsovietice; participarea la împărțirea moștenirii Uniunii Sovietice; așteptările că Rusia (nouă, democratică) va contribui decisiv la soluționarea conflictului din raioanele de est (în interesele Republicii Moldova); participarea la procesele de cooperare în spațiul postsovietic, mai ales că pe filiera europeană și euroatlantică prezența sa practic era lipsă, chiar dacă se produceau unele contacte la nivelul Consiliului Europei și Organizației Nord-Atlantice, dar și în plan bilateral, independența fiind recunoscută până la sfârșitul anului 1991 de Statele Unite ale Americii, Elveția, Argentina [9, p. 230]. Cert este că promovarea, mai degrabă din inerție, a cooperării pe filiera eurasiatică și întârzierea, din lipsa de voință și clarviziune, a apropierei europene și euroatlantice, n-au contribuit la așezarea eficientă pe fundamente economice, politice, geoeconomice, geopolitice și cultural-civilizaționale a independenței de stat a Republicii Moldova și la realizarea interesului național.

Prima etapă de recunoaștere internațională a independenței statului Republica Moldova a culminat cu acceptarea ei ca membru cu drepturi depline de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa la 30 ianuarie 1992, urmată de semnarea Actului Final

de la Helsinki la 26 februarie 1992 și încheiată cu un alt act internațional de importanță, prin devenirea, la 2 martie 1992, membru deplin al Organizației Națiunilor Unite, obținând votul unanim al Adunării Generale.

Vom sublinia, în același timp, că după decretarea independenței au fost întreprinse mai multe acțiuni cu caracter legislativ-normativ și structural-instituțional, care aveau ca obiectiv elaborarea și implementarea politicii externe, urmărindu-se realizarea priorităților și direcțiilor trasate. Astfel, prin Declarația privind aspecte ale securității și dezarmării din 10 septembrie 1991, Republica Moldova și-a exprimat adevărată încredere în unele tratate și documente cu privire la neproliferarea mai multor tipuri de armament și subscrierea expresă la principiile menite să contribuie la consolidarea încrederii și asigurarea stabilității în Europa, reafirmându-se, în context, necesitatea retragerii forțelor armate ale Uniunii Sovietice de pe teritoriul său. Obiectivele prioritare de politică externă, prezentate în Parlamentul Republicii Moldova de președintele M. Snegur în aceeași zi de 10 septembrie 1991, s-au rezumat la necesitatea distanțării de centrul unional, asigurării independenței și elaborării cadrului politico-juridic democratic pentru obținerea recunoașterii internaționale [11, p. 707-708].

Fiind documentul principal care reglementează politica externă, Constituția stipulează că Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, își asumă angajamentul să fondeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, reafirmând primordialitatea dreptului internațional în raport cu dreptul național (articolul 8). Este de notat că aceste prevederi au fost dezvoltate și concretizate în Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova din 24 septembrie 1999. Astfel, în conformitate cu articolul 19, Republica Moldova nu poate invoca prevederile legislației sale interne ca justificare a neexecutării unui tratat la care este parte. Totodată, potrivit articolului 22, tratatele la care Republica Moldova este parte, recunoscute de Curtea Constituțională ca fiind incompatibile cu Constituția Republicii Moldova (la capitolul constituționalitate), nu sunt puse în vigoare și nu sunt aplicate [12].

Revenind la elucidarea prevederilor din Constituție, subliniem că prin articolul 11, Republica Moldova a proclamat neutralitatea sa permanentă și nu admite dislocarea de trupe militare străine pe teritoriul său. Angajamente de acest conținut se regăsesc și în alte documente de politici: Concepția politicii externe a Republicii Moldova din 8 februarie 1995, Doctrina militară a Republicii Moldova din 6 iunie 1995,

Concepția securității naționale a Republicii Moldova din 22 mai 2008, Strategia securității naționale a Republicii Moldova din 15 iulie 2011, precum și în Planurile Individuale de Acțiuni ale Parteneriatului cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord din 19 mai 2006, actualizat la 18 august 2010 și prelungit pentru anii 2014–2016 la 30 iulie 2014.

Luând ca bază principiul separării și colaborării puterilor (articolul 6), Constituția definește prerogativele structurilor supreme de stat, inclusiv în domeniul politicii externe. Parlamentul aprobă direcțiile principale ale politicii interne și externe (articolul 66 lit.d), iar Guvernul asigură realizarea lor (articolul 96 (1)), conducându-se de programul său de activitate acceptat de legislativ (articolul 96 (2)). O altă prerogativă a Parlamentului constă în ratificarea, denunțarea, suspendarea și anularea acțiunii tratatelor internaționale încheiate de Republica Moldova (articolul 66 lit.g). Președintele poartă tratative și participă la negocieri, încheie tratate internaționale în numele Republicii Moldova și le prezintă Parlamentului spre ratificare (articolul 86 (1)), la propunerea Guvernului acreditează și recheamă reprezentanții diplomați ai Republicii Moldova, aprobă înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice (articolul 86 (2)), primește scrisorile de acreditare și de rechemare ale reprezentanților diplomați ai altor state în Republica Moldova (articolul 86 (3)) [13].

Concepția politicii externe plasează Republica Moldova în zona geopolitică din Europa de Sud-Est și stipulează că integrarea în structurile europene îi oferă o reală posibilitate de consolidare a securității naționale și de asigurare a integrității teritoriale, având șanse majore de a deveni un nod regional important de comunicare interregională. Acest document trasează prioritățile, principiile și direcțiile principale ale politicii externe, reliefându-se prioritatea relațiilor bilaterale cu Federația Rusă, Ucraina și Republica Belarus, în timp ce cooperarea cu România are drept obiectiv depășirea dependenței economice a Republicii Moldova și integrarea ei în comunitatea europeană. Capitolul „Dezvoltarea relațiilor multilaterale interstatale” prevede expres, pe de o parte, că scopul final al colaborării cu țările Comunității Statelor Independente este „crearea unui spațiu economic comun”, iar pe de alta, „un obiectiv major și de perspectivă este integrarea treptată în Uniunea Europeană”. Capitolul „Cooperarea internațională culturală și științifică” vizează necesitatea și oportunitatea de a întreprinde măsuri pentru a stabili contacte cu diaspora moldovenească din străinătate, dar și de a crea peste hotare o imagine veridică de țară, aliniată la standardele europene, angajată ireversibil pe calea democratizării și pluralis-

mului politic, interesată să dezvolte relații normale cu statele vecine, cu toate statele lumii [14, p. 97-100].

Doctrina militară a Republicii Moldova este determinată de politica externă și politica internă, de neutralitatea permanentă proclamată constituțional, poartă un caracter în exclusivitate defensiv și are la bază obiective în domeniile politic și militar. Asigurarea securității militare a poporului și a statului reprezintă scopul politicii militare exercitate de Republica Moldova, iar în calitate de surse potențiale ale pericolului militar figurează pretenții teritoriale ale altor state, tentative de amestec în afacerile interne și de destabilizare a situației politice interne, prezența trupelor străine, activitatea organizațiilor separatiste și crearea formațiunilor militare ilegale. Vom specifica, de asemenea, că o sarcină primordială a statului rezidă în asigurarea „purității mediului înconjurător”, fiind acceptate numai activitățile, tehnologiile militare și armamentul care nu pun în pericol echilibrul ecologic, nu produce, nu păstrează și nu procură arme de nimicire în masă, nu admite dislocarea, tranzitarea și depozitarea pe teritoriul său a mijloacelor de nimicire în masă care aparțin altor state [15, p. 90-91].

Legea securității statului din 31 octombrie 1995 nu conține stipulări cu privire la neutralitate, iar securitatea statului este definită ca parte integrantă a securității naționale, pentru „descoperirea, prevenirea și contracararea în timp a amenințărilor” fiind trasate direcțiile principale ale activității de asigurare (a securității statului). Unele dintre direcțiile principale ale activității în domeniu țin de formarea politicii interne și a politicii externe în funcție de condițiile asigurării securității statului, stabilirea și aplicarea unui sistem de măsuri cu caracter economic, politic, juridic, organizatoric, militar și de altă natură, coordonarea eforturilor cu alte state [16, p.101-102].

Concepția securității naționale a Republicii Moldova se dovedește a fi cu mult mai explicită în comparație cu Legea elucidată, stabilește principiile, valorile generale, obiectivele și liniile directorii de bază ale securității naționale, determină amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu impact asupra securității Republicii Moldova, în calitate de „principiu de bază, piatră de temelie a conceptului securității naționale”, configurând statutul de neutralitate permanentă, statut incompatibil cu dislocarea de trupe militare sau de armament ale altor state și ale blocurilor militare pe teritoriul său. Se stipulează expres că securitatea națională nu se rezumă la securitatea statului, ci include, de asemenea, securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, în interior și peste hotare, solicitând măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, juridică, educativă, administra-

tivă, socială și militară, activitate de informații și contrainformații, precum și de depășire eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional. Restabilirea integrității teritoriale, consolidarea independenței și suveranității statului, dezvoltarea economică și socială ascendentă a țării prin accelerarea reformelor politice, economice și instituționale, în primul rând a celor care să permită îndeplinirea criteriilor de aderare la Uniunea Europeană, menținerea proceselor de integrare europeană într-o dinamică avansată, asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității interne, eliminarea prezenței militare străine, dezvoltarea potențialului uman, consolidarea dimensiunii economice, sociale, energetice, ecologice a securității, asigurarea respectării neutralității permanente formează liniile directorii de care urmează să se ghideze Republica Moldova în politica de securitate națională [17, p.7-8].

Considerăm că numărul amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale ar putea fi extins sau completat prin diversificare pe baza unor factori interni și externi, reali și potențiali, cum ar fi:

1. Dificultăți interne de caracter economic și social, care conduc în mod inevitabil spre reducerea eficacității economiei; devalorizarea monedei naționale și neachitarea la timp a salariilor, pensiilor și burselor; scăderea volumului investițiilor; creșterea inflației și pierderea depozitelor bancare de către cetățeni și întreprinderi; întârzierea reformelor structurale în condițiile grave când industria practic este lipsă, agricultura în cea mai mare parte este necompetitivă, iar sfera serviciilor este unilateral orientată și departe de standardele mondiale; mărirea numărului persoanelor non-active și celor neocupate; migrația de muncă, în cea mai mare parte haotică; necesitatea achitării datoriilor externe; pierderea în mare parte a capacității de competitivitate a producției naționale și repartizarea neuniformă a exporturilor, iar la unele categorii de produse orientarea unidirecțională, dezechilibrul structural fiind datorat concentrării pe câteva grupuri de mărfuri.

2. Dependența de o singură sursă de aprovizionare cu agenți energetici, necontractarea la timp a alternativelor de durată și cu randament sporit al importurilor (chiar și în contextul lansării gazoductului Ungheni-Iași) și dezvoltarea slabă a resurselor proprii, regenerabile. Luând în calcul gradul relativ sporit de insecuritate energetică a Republicii Moldova și faptul că nu s-au adevărit supozițiile din Concepția politicii externe, potrivit cărora Republica Moldova poate deveni un important nod regional de sisteme electroenergetice, subliniem că amenințările și riscurile de acest gen trebuie contracarate sau cel puțin minimizate prin po-

litici eficiente, pornind de la criteriile de accesibilitate (amplasarea geografică a furnizorilor) și de disponibilitate (garantarea continuității și ritmicității pe termen mediu și lung), prin diversificarea furnizorilor și surselor de transportare a agenților energetici importați și, nu în ultimul rând, prin dezvoltarea potențialului propriu.

Strategia securității naționale a Republicii Moldova, bazându-se pe Concepție, în același timp pornește de la ideea că în prezent securitatea națională a unui stat european nu poate fi privită ca un fenomen izolat și se impune o cooperare internațională intensă. Strategia stabilește că politica de securitate a Republicii Moldova reprezintă un ansamblu de concepte, de norme juridice, de acțiuni orientate spre promovarea și protejarea intereselor sale naționale prin identificarea, prevenirea și contracararea amenințărilor și a riscurilor cu impact asupra securității statului, iar în procesul de „promovare a intereselor naționale se va ține cont de statutul de neutralitate permanentă”. Politica externă a Republicii Moldova este parte integrantă a politicii de securitate națională, fiind îndreptată „spre asigurarea, în plan extern, a unor condiții satisfăcătoare pentru starea de securitate națională și a unui mediu propice pentru promovarea intereselor naționale peste hotarele țării”. Integrarea în Uniunea Europeană, promovarea unor relații reciproc avantajoase și edificarea unor parteneriate strategice cu Uniunea Europeană, România, Ucraina, Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, intensificarea cooperării internaționale în vederea preluării practicilor bune folosite în țările Uniunii Europene pentru edificarea unui sector funcțional de securitate națională alcătuiesc principalele repere de politică externă a Republicii Moldova ce țin de asigurarea stării de securitate națională și de asigurarea promovării eficiente a intereselor naționale [18, p. 38].

Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO prevede expres că, având în vedere statutul său de neutralitate, Republica Moldova prin implementarea acestui program nu urmărește obiectivul aderării la Alianța Nord-Atlantică, ci intensificarea dialogului și aprofundării relațiilor cu structurile euroatlantice, în speranța accelerării procesului de reforme în sectoarele apărării și securității naționale [19, p. 21]. Vom preciza că o redacție similară se regăsește în Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat [20, p. 6] și în Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2014–2016, ultima variantă de text fiind mai explicită și se referă la „avansarea în procesul de reformare și de modernizare a sectorului de securitate

și apărare națională în conformitate cu noile evoluții și cerințe ale mediului de securitate” [21]. Planul de Acțiuni prelungit stipulează că Republica Moldova promovează relații de bună vecinătate cu România și Ucraina, dezvoltându-și raporturile cu aceste țări în baza valorilor europene comune și va continua colaborarea bilaterală cu Federația Rusă în spiritul prevederilor Tratatului de prietenie și cooperare din 19 noiembrie 2001.

Cooperarea la nivel interstatal se dovedește a fi un mecanism eficient de realizare a intereselor naționale pe care le urmărește Republica Moldova în relațiile cu alte state, domeniile principale de colaborare fiind de caracter politic, comercial-economic, investițional și energetic, cultural, știință și învățământ. Însă atât timp cât a existat Uniunea Sovietică, țările occidentale, dar nu numai acestea, după cum am notat mai sus, nu s-au grăbit să recunoască independența de stat a Republicii Moldova și doar la sfârșitul anului 1991 – începutul anului 1992 procesul de recunoaștere internațională și de stabilire a relațiilor diplomatice s-a accelerat substanțial. Astfel, la 18 februarie 1992 sunt stabilite relații diplomatice cu Statele Unite ale Americii, partea americană exprimând „susținerea deplină a cursului spre democratizare” în contextul interesului manifestat față de această subregiune. Puțin mai târziu, la 26 februarie 1992, profitând de aflarea la Helsinki pentru a semna Actul Final, au fost stabilite relații diplomatice cu Finlanda, Președintele M. Snegur subliniind că eforturile autorităților de a edifica un stat liber și democratic „sunt zădărnice în mare măsură de aflarea pe teritoriul său a forțelor armate străine”. În urma eforturilor diplomatice și acțiunilor ce țin de cooperare și parteneriat, Republica Moldova actualmente este recunoscută de circa 180 de state, dintre care cu peste 150 fiind stabilite relații diplomatice [22].

În concluzie vom sublinia că autoritățile Republicii Moldova au înțeles necesitatea de a se conduce pe dimensiunea relațiilor bilaterale de principiile cooperării deschise și constructive, aplicând standarde și practici europene în domenii de interes comun, ținând cont de importanța menținerii dialogului permanent în spiritul respectului reciproc și al parteneriatului. Însă aceste fundamente în mare parte n-au fost realizate, cauzele fiind, cu predilecție, de natură subiectivă, rezultatele înregistrate nu se află în concordanță cu obiectivele trasate, chiar dacă sunt frecvent modificate.

Din punctul de vedere al situației geopolitice, Republica Moldova se regăsește într-un areal de înaltă tensiune, care reprezintă teritorial linia de demarcațiune dintre sferele de influență a doi actori majori și este indispensabil de a transfera această linie spre est, redimensionând aranjamentele de cooperare și securitate, luând parte la

programele și politicile care îi permit statutul de neutralitate. În același timp, Republica Moldova nu poate să facă abstracție de interesele Federației Ruse care se dorește să rămână un partener strategic, important fiind de a le canaliza nu în detrimentul, ci în beneficiile sale, mai ales în contextul reactualizării atenției față de problema zonei de est pe fundalul înrăutățirii situației social-economice. În aceeași ordine de idei se înscrie necesitatea de a impune relațiilor cu vecinii imediați, România și Ucraina, un spirit mult mai pragmatic, în special în primul caz, deoarece România este membru deplin al Uniunii Europene și poate promova interesele Republicii Moldova în instituțiile comunitare, iar Ucraina o desparte teritorial de Federația Rusă și abordează pe altă dimensiune problema raioanelor de est, abandonând neutralitatea activă care n-a reprezentat altceva decât susținerea Federației Ruse și a autorităților tiraspolene.

Republica Moldova s-a afirmat și s-a consolidat mai ales pe arena europeană, independența ei nu este pusă sub semnul întrebării de actorii internaționali, dar, totodată, are de soluționat mai multe probleme ce vizează securitatea și stabilitatea subregională, cu repercusiuni la nivel regional. În același timp, Republica Moldova continuă să se afle într-o situație precară, provenită nu numai din cauza factorilor obiectivi, cum ar fi situația geopolitică nefavorabilă, fiind poziționată la interferența intereselor geopolitice ale unor actori majori, dar și celor de nuanță subiectivă, în sensul că rămâne sub incidența monitorizării din partea Consiliului Europei; statutul de neutralitate permanentă nu este respectat, n-au fost identificate soluții durabile ale conflictului din raioanele de est.

Cert este că Republica Moldova n-a reușit să elaboreze o strategie viabilă pentru diversificarea relațiilor și prezenței pe arena mondială, în special pentru a se include în cadrul rețelelor de schimburi continentale aflate într-un proces de reorganizare. Complexitatea acestui obiectiv derivă și din faptul că vecinii săi imediați s-au angajat, de asemenea, în procese de transformări profunde, însoțite, ca regulă, de numeroase perturbații atât în interior, cât și în plan subregional. Republica Moldova se regăsește la interferența intereselor geopolitice ale actorilor majori, doar factorii externi fiind în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, el fiind o figură ușoară pe tabla de șah. În același timp, un stat mic este forțat de situație să promoveze o politică externă activă care să-l facă, potrivit lui O. Knudsen, „o stâncă de neclintit în calea curenților schimbători ai relațiilor internaționale”.

Deja este axiomatică supoziția că Republica Moldova se află geopolitic poziționată într-o „zonă gri”, exprimată prin riscuri politico-militare elevate și, deci, cu interes redus din partea investitorilor din străinătate. Din cauza

amplasării sale geografice și conjuncturii regionale, Republica Moldova nu are pentru moment o semnificație nici geopolitică și nici geoeconomică deosebită, aflându-se la periferia spațiului integrării europene și securității euroatlantice. Contrar așteptărilor optimiste, suntem de părere că valoarea geopolitică a Republicii Moldova nu a crescut odată cu extinderea NATO și UE spre est, continuând să rămână vulnerabilă din punct de vedere al independenței economice și asigurării „suveranității reale”, în special la capitolul resurse energetice. Actualmente, Republica Moldova din nou se află în pragul alegerii, deși alternativă nu este.

BIBLIOGRAFIE

1. Declarația cu privire la suveranitate. În: *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldova*. 1990, nr. 8. p. 488-489.
2. Karpinski Ja. *ABC-ul democrației*. București: Humanitas, 1993. 144 p.
3. Cojocaru Gh. E. *Politica externă a Republicii Moldova*. Studii. Chișinău: Civitas, 2001. 205 p.
4. Declarația de Independență. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1991, nr. 11-12. p. 60-62.
5. Hobsbawm E.J. *Națiuni și naționalism din 1780 până în prezent*. Chișinău: ARC, 1997. 205 p.
6. Buzan B. *Popoarele, statele și teama*. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după războiul rece. Chișinău: Cartier, 2000. 386 p.
7. Juc V. *Procesele integraționiste și problema suveranității de stat*. În: *Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării*./Coord.: Moraru V. Chișinău: Știința, 2010, p. 32-59.
8. Hotărârea Curții Constituționale nr. 36 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție din 5 decembrie 2013. În: <http://www.lex.justice.md/md/350850/> (vizitat: 15 mai 2016).
9. Juc V., Cojocaru Gh. *Politica externă*. În: *Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. p. 228-256. Juc V. *Integrarea europeană*. În: *Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic*. Op. cit. p. 257-278. Manolache C. *Securitatea națională*. În: *Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic*. Op. cit. p. 279-298.
10. *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008)*. Chișinău: Cartdidact, 2009. 192 p.
11. Juc V. *Politica externă*. În: *Republica Moldova: Ediție enciclopedică*. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010. p. 706-715; Coropcean I., Manolache C. *Securitatea națională*. În: *Republica Moldova: Ediție enciclopedică*. Op. cit. p. 716-723.
12. *Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595-XIV din 24 septembrie 1999*. În: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311696&lang=1> (vizitat: 20 mai 2016).
13. *Constituția Republicii Moldova din 29 iulie*

1994. În: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731 (vizitat: 22 ianuarie 2016)

14. Concepția politicii externe a Republicii Moldova nr. 355-XIII din 2 februarie 1995. În: Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989–2000). Documente și materiale. Vol. I. Chișinău: USM, 2000, p. 96-101.

15. Doctrina militară a Republicii Moldova nr. 482-XIII din 6 iunie 1995. În: Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989–2000). Documente și materiale. Vol. I. Chișinău: USM, 2000, p. 90-93.

16. Legea securității statului nr. 618-XIII din 31 octombrie 1995. În: Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989–2000). Documente și materiale. Vol. I. Chișinău: USM, 2000, p. 101-105.

17. Concepția securității naționale a Republicii Moldo-

va nr. 112-XVI din 22 mai 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 97-98 din 3 iunie 2008, p. 7-10.

18. Strategia securității naționale a Republicii Moldova nr.153-XIX din 15 iulie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 170-175 din 14 octombrie 2011, p. 37-46.

19. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO nr. 774 din 6 iulie 2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 134-137 din 25 august 2006, p. 21-40.

20. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO, actualizat nr. 746 din 18 august 2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 166-168 din 14 septembrie 2010, p. 6-26.

21. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO pentru anii 2014-2016 nr. 641 din 30 iulie 2014. În: http://www.mfa.gov.md/img/docs/2014-2016_ipap_ro.pdf (vizitat: 15 decembrie 2016)

22. <http://www.mfa.gov.md/> (vizitat: 20 mai 2016).

Mihai Jomir. *Țipătul*, u.p., 1989